

Ivana Vusilović

Vloga in razvoj inštitutov za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje v Sloveniji

POVZETEK

Zgodovina starostnega varstva v Sloveniji sega daleč nazaj. Njegov začetek lahko označimo z letnico 1041, ko je bilo v Ljubljani ustanovljeno prvo *sirotišče*. Na institucionalni ravni smo se z gerontologijo v Sloveniji začeli strokovno ukvarjati po II. svetovni vojni, ko je bil leta 1966 ustanovljen Inštitut za gerontologijo in geriatrijo pod vodstvom prof. dr. Bojana Accetta. Inštitut je deloval kot pedagoško-izobraževalna ustanova, kot znanstveno raziskovalna ustanova, njegova tretja dejavnost pa je bila hospitalna funkcija. Leta 1989 se je Inštitut preimenoval v Kliniko za žilne bolezni, s čimer je njegova interdisciplinarna izobraževalna in raziskovalna dejavnost zamrla. Leta 1992 je bil ustanovljen Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje, ki že od začetka večino svojih raziskovalnih, pedagoških in projektno-organizacijskih sil posveča kakovostnemu staranju in medgeneracijskemu sožitju. Od leta 1998 izdaja edino slovensko znanstveno in strokovno revijo za področje gerontologije in medgeneracijskega sožitja – *Kakovostna starost*. Značilna gerontološko medgeneracijska usmerjenost Inštituta je celostna gerontologija.

Ključne besede: gerontologija na Slovenskem, Inštitut za gerontologijo in geriatrijo, Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje.

AVTOR: *Ivana Vusilović, univ. dipl. psih., je zaposlena na Inštitutu Antona Trstenjaka kot raziskovalka in operaterka socialnih programov.*

ABSTRACT

The history of care for the elderly in Slovenia reaches far in the past

The year 1041 can be considered as its beginning, when the first orphanage in Ljubljana was founded. The development of gerontology on institutional level started after 2nd World War, when the Institute for gerontology and geriatrics was founded in 1966 under the management of prof. dr. Bojan Accetto. The Institute had three main functions: pedagogical-educational, scientific-research and hospital function. In 1989 the Institute was renamed in Klinika za žilne bolezni (Hospital department for vascular diseases), which practically caused the end of its interdisciplinary educational and research activity. In 1992 Anton Trstenjak Institute of gerontology and intergenerational relations was founded, which focuses the majority of its research, pedagogical and organisational forces on quality ageing and intergenerational relations since the beginning. The Institute publishes the only Slovenian scientific and professional journal for gerontology and intergenerational relations *Kakovostna starost* (Good quality of old age) since 1998. The gerontological-intergenerational orientation of the Institute is integrated gerontology.

Keywords: gerontology in Slovenia, Institute for gerontology and geriatrics, Anton Trstenjak Institute of gerontology and intergenerational relations.

AUTHOR: *Ivana Vusilović, psychologist, is a full-time researcher and operator of socio-gerontological programmes at Anton Trstenjak Institute.*

V Sloveniji smo stoletja nazaj vedno imeli javne ustanove, ki so na času primeren način oskrbovale stare ljudi. Večinoma so bile to sirotišnice, oskrba v njih pa je bila taka kot v večini takratnih evropskih sirotišnic, z današnjega gledišča zdravstveno in socialno povsem neprimerna in celo nevarna.

Razvoj slovenskega starostnega varstva lahko razdelimo na tri obdobja. Prvo obdobje se začne leta 1041, ko je bilo v Ljubljani ustanovljeno prvo *sirotišče*, in traja vse do ustanovitve prve civilne bolnišnice v letu 1786 (Accetto, 1968, str. 16-17). Drugo obdobje traja od leta 1786 do konca II. svetovne vojne, ko so izrazito prevladovala težnje po reševanju zdravstvenih problemov. V tretjem obdobju se zopet uveljavlja integrirano reševanje zdravstvenih in socialnih problemov naših starostnikov. V to obdobje sodi zavestno uvajanje gerontologije kot socialno-medicinske znanosti v družbena dogajanja našega in tudi drugih jugoslovanških narodov.

Z razvojem medicine se je kakovost zdravstvene oskrbe izboljševala, oskrba v socialnih ustanovah pa je zaostajala za razvojem zdravstva. Ker se je z boljšimi pogoji življenja in večjo izobrazjenostjo življenje podaljševalo, se je povečalo tudi število starih ljudi, še posebej v mestih. V zdajšnjih 25-ih članicah Evropske Unije je 18,2 milijonov prebivalcev starih 80 let ali več, kar je 4% celotne populacije (WHO, 2006). Leta 2014 bo ustrezajoče število doseglo 24,1 milijona (5,2%). Približno tretjina evropske populacije bo leta 2025 stara 60 let ali več, še posebej hitro bo raslo število in delež ljudi starih 80 let ali več. Število ljudi, ki so stari med 65 in 79 let, pomembno narašča od leta 2000 in bo še naraščalo do okoli leta 2050.

Potreba po celostnem reševanju zdravstvenih, socialnih in drugih problemov starih ljudi je bila osnova za razvoj gerontologije, ki se je sčasoma razvila v socialno gerontologijo, raziskovalno gerontologijo in medicinsko oziroma klinično gerontologijo ali geriatrijo.

V Sloveniji smo se z gerontologijo na institucionalni ravni strokovno začeli ukvarjati dobrih 20 let po drugi svetovni vojni. Pionir slovenske gerontologije je bil pokojni prof. dr. Bojan Accetto, ki je leta 1966 prevzel vodenje na novo ustanovljenega Inštituta za gerontologijo in geriatrijo v prostorih dotedanje protituberkulozne bolnišnice v Trnovem (Accetto, 1968, str. 101-102). Bil je tudi pobudnik za nastanek te ustanove in začetnik prizadevanj za izboljšanje javne skrbi za stare ljudi ter glavni organizator tega dela v praksi. Z ustanovitvijo tega inštituta se je Slovenija pridružila vrsti naprednih evropskih držav, ki so v tistem času gerontologijo v različnih oblikah uvajale v svoje zdravstvene sisteme. Inštitut je bil tudi prvi take vrste v tedanji Jugoslaviji. Deloval je kot pedagoško-izobraževalna ustanova za potrebe gerontološko-geriatrične dejavnosti, kot znanstveno raziskovalna ustanova na področju eksperimentalne in medicinske gerontologije, njegova tretja, to je bolnišnična dejavnost pa je predvsem podpirala prvi dve področji.

Inštitut je takoj prevzel izobraževanje nižjega in srednjega medicinskega kadra, uvedel je tečaje in praktične vaje za negovalce, babice, srednje in višje medicinske sestre (Accetto, 2006, str. 77). Študenti medicine so imeli na Inštitutu vaje iz nege bolnika in iz interne medicine. Želje in načrti prof. Accetta so bili širši. Obžaloval je, da zaradi prostorskih razlogov ni mogel

organizirati tudi tečajev iz nege na domu, pa tečajev za sodelavce Rdečega križa, ki so pomagali starim ljudem, za sociologe, arhitekte, urbaniste, ekonomiste in že diplomirane zdravnike iz tistih področij gerontologije, ki so bila povezana z njihovo dejavnostjo. Zelo zgodaj pa je organiziral redne seminarje za vse zdravnike, ki so delali v takratnih domovih za stare.

Raziskovalno dejavnost je profesor omejil na probleme, ki so bih povezani s starimi ljudmi v slovenskem okolju, to je na presnovo maščob, povezano s takratnimi načini prehranjevanja, in na vprašanja tromboze. V tem razvoju pa ni bil omejen s pomanjkanjem ah nadarjenostjo kadrov, ampak z načini njihovega plačevanja. Citiram: »*Dokler bo plačevanje kadrov na Inštitutu vezano le na Zavod za socialno zavarovanje v zvezi s hospitalno dejavnostjo Inštituta, toliko časa Inštitut prav gotovo ne bo mogel imeti kadrov, ki bi se osredotočili prvenstveno na raziskovanje problemov s področja eksperimentalne in socialne gerontologije.*« (Accetto, 2006, str. 78)

Bolnišnični oddelek Inštituta je imel le 71 postelj in je bil usmerjen predvsem v internistično dejavnost. Pogoj za sprejem na oddelek nikoli ni bila starost bolnika, ampak narava bolnikovega problema, ki je bila bodisi geriatrična ah je drugače sodila v delo inštituta. Profesor je pogosto poudarjal, da geriatrija sodi tudi na kirurgijo, urologijo, nevrologijo, okulistiko in dermatologijo in da vsak bolnik spada v roke ustreznega specialista, ne pa pluripotentnega geriatra, ki v nobenem primeru ne more obvladovati vse medicine. Poleg tega je profesor menil, da je pravilneje, če je star človek tudi v boleznih in ne samo če je zdrav, sprejet v krog mlajših ljudi. Bil je prepričan, da so želje in volja vseh sodelavcev Inštituta usmerjene k humani dejavnosti v skrbi za starejše prebivalce in da je Inštitut s svojo dejavnostjo dokazal, kako potrebna je taka ustanova v Sloveniji (Accetto, 2006, str. 79-81).

S takimi stališči, ki so še danes vsa veljavna, se je Inštitut uveljavil doma in v tujini. Bil je eden od najboljših geriatričnih ustanov tistega časa, ne samo v Jugoslaviji, ampak tudi v Evropi. Slovenija je sodila med pionirska okolja takratne skrbi za zdravstveno in socialno varnost starejših. Na vseh strokovnih stopnjah smo dobili vrsto odlično izobraženih kadrov za delo s starimi ljudmi: zdravnikov, medicinskih sester, socialnih delavcev, psihologov, fizioterapevtov, negovalcev in celo kuharjev. Vzpostavili smo mrežo domov za stare ljudi, ki so po kadrovskih in materialnih standardih sodili v vrh razvoja na tem področju. Inštitut je imel stike z gerontologi iz Evrope in Amerike, s katerimi je potekala živahna strokovna in kadrovska izmenjava.

Profesor je želel, da bi se tako zastavljeni razvoj uspešno nadaljeval tudi po njegovem odhodu. Vendar ni bilo čisto tako, saj se je inštitut leta 1989 preimenoval v Kliniko za žilne bolezni, s čimer je bila spremenjena tudi njegova dotedanja izobraževalna, deloma pa tudi raziskovalna usmeritev (Ramovš, 2006, str. 86). Odpovedano je bilo tudi gostoljubje Gerontološkemu društvu Slovenije, ki je bilo kot povezovalni člen med stroko in družbo ustanovljeno na profesorjevo pobudo in je delovalo pod streho inštituta. Slovenska gerontologija in geriatrija sta bih umaknjeni na druga, manj razpoznavna obzorja slovenskega zdravstva.

V novi slovenski državi je bil leta 1992 ustanovljen Inštitut Antona Trstenjaka, ki največji del svojih raziskovalnih, pedagoških, organizacijskih in projektnih dejavnosti posveča kakovostnemu staranju in sožitju generacij. Njegova soustanoviteljica je leta 1994 postala Slovenska akademija znanosti in umetnosti (Ramovš, 2006, str. 86-87). Ob naraščajočih potrebah zaradi staranja prebivalstva in ob odsotnosti osrednje raziskovalne ustanove za

to področje – odkar je zamrl trnovski gerontološki inštitut –, je leta 2004 tudi Vlada RS postala soustanoviteljica Inštituta Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje. Poslanstvo Inštituta je nadaljevanje Trstenjakovega antropološkega znanstvenega dela za kakovost življenja in za medčloveške odnose, uporablja in razvija pa tudi spoznanja Franklove humanistične psihologije (Ramovš, 2004, str. 54). Inštitut opravlja svoje poslanstvo z znanstvenim raziskovanjem, akcijsko razvojnimi projekti in z izobraževanjem na treh vsebinskih področjih: prvo področje predstavljata gerontologija in medgeneracijsko sožitje, drugo zasvojenosti in omame, tretje pa celostna antropologija, antropohigiena in logoterapija.

Največ dela posveča Inštitut gerontologiji in medgeneracijskemu sožitju. Na tem področju se ukvarja z raziskovanjem stanja, potreb in zmožnosti starih ljudi ter medgeneracijskega sodelovanja. Prepoznaven je predvsem po implementaciji raziskovalnih ugotovitev v medgeneracijske programe za vsakdanjo prakso. Veliko pozornosti posveča tudi gerontološkemu in medgeneracijskemu izobraževanju.

Na Inštitutu so razvili 25 sodobnih programov za kakovostno staranje in medgeneracijsko sožitje, ki jih uvajajo po občinah in ustanovah po vsej Sloveniji. Ti programi so razporejeni v štiri sklope. Prvi sklop sestavljajo programi za informiranje in ozaveščanje celotne skupnosti o kakovostnem staranju in solidarnem sožitju med generacijami, programi za razvijanje in pomoč pri vodenju medgeneracijske socialne mreže ter načrtovanje in uvajanje programov v skupnosti ali organizaciji. V drugi sklop programov sodijo tečaji praktičnega socialnega učenja za sožitje med generacijami, v tretjega usposabljanje medgeneracijskih prostovoljcev, v četrtega pa programi za menedžment in samoorganizacijo krajevne socialne mreže za kakovostno staranje in sožitje generacij (Ramovš, 2008, str. 75-76).

Značilna gerontološko medgeneracijska usmerjenost Inštituta je celostna gerontologija. Za to področje je bilo leto 2007 za Inštitut prelomno, saj so dozorele priprave za ponovni začetek sistematičnega delovanja zdravstvene gerontologije (Ramovš, 2008, str. 74). S tem je začetnik gerontologije na Slovenskem, dr. Bojan Accetto, v letu, ko jo dobil najvišje državno odlikovanje za svoje življenjsko delo, doživel tudi nadaljevanje svojega dela. Dr. Božidar Voljč, Accettov učenec, je prevzel vključevanje zdravstvene gerontologije v delo Inštituta, s čimer le-ta dejansko postaja celostna nacionalna znanstvena gerontološka ustanova.

Od leta 1998 Inštitut izdaja edino slovensko znanstveno in strokovno revijo za področje gerontologije in medgeneracijskega sožitja – *Kakovostna starost*, prek katere slovenski prostor seznanja z novimi domačimi in tujimi spoznanji. Inštitut nenehno širi seznam strokovnih sodelavcev in navezuje stike z uveljavljenimi strokovnimi ustanovami ter posamezniki doma in po svetu.

V Sloveniji imajo gerontologijo v kurikularnem programu Medicinska fakulteta in Fakulteta za zdravstvene vede v Mariboru ter fakulteti za družbene vede in za socialno delo v Ljubljani. Inštitut si prizadeva za sistematično uvedbo poučevanja gerontologije in geriatrije na vseh stopnjah zdravstvenih in družbenih izobraževalnih ustanov, skratka povsod, kjer ga še ni, pa bi z ozirom na družbeno in strokovno težo problematike vanj zagotovo sodil. Pri tem se je povezal s slovenskim Zdravniškim društvom in Zdravniško zbornico.

Skupni cilj dejavnosti Inštituta je, da se slovenska gerontologija in geriatrija v praksi in teoriji spet pridružita hitremu razvoju obeh področij po svetu. Da bi to dosegli, je potrebno bolj povezano sodelovanje vseh strokovnih pobud, ki imajo iste ali podobne cilje.

LITERATURA

- Accetto Bojan (1968). *Staranje, starost in starostno varstvo*. Ljubljana: Republiški odbor Rdečega križa.
- Accetto Bojan (2006). *Med zdravniki in bolniki: 40 let od ustanovitve Inštituta za gerontologijo in geriatrijo*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje.
- Ramovš Jože (2006). Iz zgodovine slovenskega inštituta za gerontologijo. V: Accetto Bojan. *Med zdravniki in bolniki: 40 let od ustanovitve Inštituta za gerontologijo in geriatrijo*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje, str. 86.
- Ramovš Ksenija (2004). Delo Inštituta Antona Trstenjaka za kakovostno staranje in dobre medgeneracijske odnose v letu 2003. V: *Kakovostna starost*, letnik 7, št. 1, str. 54-56.
- Ramovš Ksenija (2008). Delo Inštituta Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje v letu 2007. V: *Kakovostna starost*, letnik 11, št. 1, str. 74-77.
- WHO (2006). *Healthy ageing: A challenge for Europe*. Ostersund: The Swedish National Institute of Public Health.

Kontaktne informacije:

Ivana Vusilović, univ. dipl. psih.

Inštitut Antona Trstenjaka

Resljeva 11, p.p. 4443, 1001 Ljubljana

e-naslov: ivana@inst-antonatrstenjaka.si